

Bár az első magyar koronát II. Szilveszter pápa és III. Ottó német-római császár közös akaratából kapta I. Szent István, a ma ismert magyar Szent Korona bizánci eredetű. Az alábbi interjúban dr. Kristó Gyula történész, egyetemi tanár azt tekinti át, hogy a középkor folyamán miként vált szentté és az önálló magyar államiság jelképévé a magyar korona.

– Voltak-e hatalmi szimbólumai a keresztény államalapítás előtti magyarságnak?

– Okkal hihetjük, hogy a pogányság időszakában is léteztek hatalmi jelvények, bár ezeket nem ismerjük pontosan. A profán szimbólumok közül ilyen lehetett a kürt, amelynek az információhiányos korban valószínűleg hírtovábbító ereje volt jelentős. A totemisztikus jelképek sorában e szimbólumok szerepét tölthette be az az állat, amelytől egy-egy pogány nemzetség származtatta magát; például a farkas vagy az Árpád-nemzetség esetén a turul. E pogány jelképeket a kereszténység minden eszközzel igyekezett kiszorítani, ami olyan tökéletesen sikerült, hogy csak foszlányok maradtak ránk emlékeztetőül. Kézai Simon jegyezte fel 1285 táján, hogy az Árpádok nemzetsége a Turul-nemzetségből származott, de ekkor, majdnem 300 évvel Szent István után, az olvasók nagy része már nem is biztos, hogy tudta, mi az a turul, s ha tudta is, totemisztikus gondolati tartalom már nem járt vele. A kereszténység saját hatalmi szimbólumaival új eszmerendszert akart kifejteni. A korona és a többi magyar koronázási jelvény keresztény eredetű, és nincs előképek a magyar előtörténetben.

– A keresztény eredetű magyar hatalmi jelvények közül melyik a legkorábbi?

– Nagy valószínűséggel a lándzsa, noha ez ma nem szerepel a koronázási jelvények között. A lándzsa a német birodalmi jelvények közé tartozott; írott forrás szól arról, hogy

III. Ottó császár adta

Géza nagyfejedelemnek, Szent István apjának. A modern kutatás ezt hajlamos úgy értelmezni, hogy a lándzsát István kapta, még Géza életében, Gizellával való házasságkötése alkalmával. A lándzsa előfordul István pénzén is. Ez viszonylag új kutatási eredmény: 1968-ban a baranyai Nagyhársányban találtak egy negyven darabos kincsletet, amely addig ismeretlen István-pénzekből állt. A pén-

Dr. Kristó Gyula történész a középkori hatalmi jelvényekről Hogyan vált szentté a korona?

zek egyik oldalán a lancea regis (a király lándzsája) felirat található, ami arra utal, hogy a lándzsát a király is hatalmi jelvénynek tekintette. A pénzek valószínűleg István uralkodásának elején készültek, s talán éppen koronázására, 1001-re verték őket. A lándzsa látható a máig fennmaradt koronázási palást István-ábrázolásán is. A palást 1031-ből származik, Gizella és udvarhölgyei hímezték. Eszerint Gizella környezetében a lándzsát 1031-ben még odaszámították István hatalmi jelvényei közé, noha a király a lancea regis pénz veretése után már nem használta azt. Az Intelmek még csak le sem írja a lándzsa szót; mindvégig a koronáról beszél, mint az egyetlen uralmi jelvényről. Az ellentmondás azzal magyarázható, hogy a lándzsa a német hatalmi törekvések nyílt kifejezésére szolgált, s ezt István maga is tudhatta. Ugyanez a játszódott le Vitéz Boleszláv lengyel fejedelemmel, akinek szintén III. Ottó adott lándzsát, s később ez volt az egyik hivatkozási alap arra, hogy Lengyelország a német-római császárság alávetettje. István tehát rendkívül diplomatikusan járt el: használta a lándzsát, amíg a Gizellával való házasság, illetve a korona elnyeréséhez német segítségre volt szüksége, de azután már nem tekintette uralmi jelvénynek. Valószínűleg a koronakerés is erre vezethető vissza: István nem akart megelégedni a német függőséget szimbolizáló lándzsával.

– Hartvik püspök száz évvel a koronaküldés után azt írta, hogy II. Szilveszter pápa már csináltatott is egy koronát a lengyelek számára, amikor álmában az angyal arra intette, hogy a másnap megérkező ismeretlen nép követneik adja. Hogyan zajlott le a valóságban a koronakerés?

– Az átadást nagy valószínűséggel kemény diplomáciai tárgyalások előzhették meg. A Hartvik-legendák inkább azt jelzi, hogy a középkorban az utódok képzelete hajlamos volt képiesen megőrizni a fontos eseményeket. Gondoljunk arra, amikor az 1059-es várkonyi jelenetben Bélának választania kellett a korona és a kard között. A népi képzelet ezt úgy adta elő, hogy I. András egy vörös posztón jellemezte a királyságot jelképező koronát és a hercegséget szimbolizáló kardot, s ha Béla a koronát választotta volna,

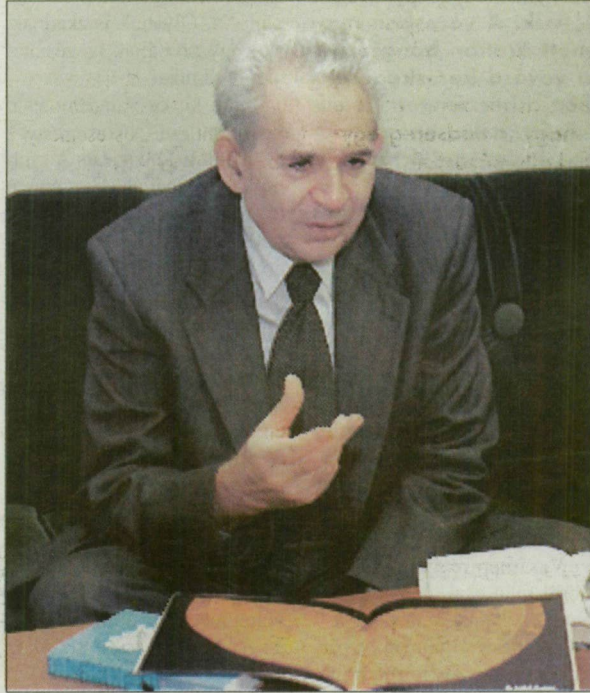

A magyar Szent Korona egy bizánci eredetű alsó és egy latin felső részből áll. (Fotó: Nemzeti Múzeum)

akkor kivégezték volna. E történet mögött is politikai események húzódnak meg. A koronakerésre visszatérve, e vonatkozásban kénytelenek vagyunk találgatni. István feltehetőleg úgy okoskodott, hogy a fenyegető, de néhány évig szükséges német vonzásból csak akkor tud szabadulni, ha a másik európai hatalommal,

a pápával létesít kapcsolatot,

és a lándzsát a koronára cseréli. Az már az ő balszerencséje, hogy 1000 második felében nem sikerült a császárt kijátszani, mert a Rómába küldött magyar követség III. Ottót is ott találta. Tény, hogy az István által elnyert korona a pápa és a császár közös adománya volt. Az egyetlen ide vonatkozó hiteles – kortárs német – szövegünk szerint „a császár kegyéből és biztatására kapott koronát Vajk, Henrik bajor herceg sógora, mivel orszá- gában püspöki székhelyeket állított fel”. A püspökségek felállításra a pápa támogatását biztosította, a bajor kapcsolat pedig jó ajánlólevél volt a császárhoz, mivel IV. Hen-

Dr. Kristó Gyula történész: A koronaküldést diplomáciai tárgyalások előzték meg. (Fotó: Nagy László)

rik, aki rövidesen II. Henrik néven német-római császár lett, közeli rokonságban állott III. Ottóval. A koronát a pápa küldte, de a császár egyetértése nélkül ez nem következett volna be.

– Mi lett a sorsa ennek a koronának? Miként lehet-

séges, hogy az idők során egy másik korona vált szentté?

– A Szent István-i korona – amely az 1031-es koronázási paláston látható – az idők folyamán eltűnt. Valószínűleg III. Henrik császár küldte vissza Rómába, miután 1045-

ben hűbéresévé tette Pétert. A mai Szent Korona alsó része egyértelműen I. Géza korából való. 1074–1075-ben ugyanis egy újabb koronaküldési esemény következett be, s nem azért, mert I. Gézának nem lett volna koronája, amivel királlyá koronázzák. A középkorban, és főleg annak korai szakaszában több korona is volt az országban. A krónikakutatók fontos új eredménye, hogy a korona nem szakralizálódott mindjárt megjelenése után: a 12. századnál korábban egyetlen korona sem vált szentté Európában. Okkal feltételezhetjük, hogy a 11. században minden uralkodónak volt külön koronája, sőt, még azt sem lehet kizárni, hogy egy király

több koronát is tartott.

1270-ben, amikor IV. Béla meghalt, és V. István került trónra, utóbbi nővére, Anna hercegnő elmenekítette a magyar kincstárat Prágába. A soha vissza nem került kincsek között két aranykorona is volt, pedig ekkor már szentté válása. III. Béla sírjából pedig – ő az egyetlen Árpád-házi uralkodó, akinek azonosítható teteme ránk maradt – szintén előkerült egy úgynevezett halotti korona. Sőt, ismerjük az ünnepi koronázás szokását is: minden nagyobb ünnepen a király fejére tettek egy koronát; de nem „a” szent koronát.

– Miért volt szüksége I. Gézának arra, hogy külföldről kapjon koronát?

– Nagy a valószínűsége, hogy a Szent István-i koronához hasonlóan I. Gézáé is politikai egyezmény keretében jutott Magyarországra. I. Gézának, miután ellentétbe került a német uralkodóval és Salamon trónfosztását követően nem javult kapcsolata a pápával sem, szüksége volt egy európai főhatalomra, amely kiállt mellette. Ez volt Bizánc, amely a koronaküldéssel „szemérmes” kísérletet tett arra, hogy nyomatékossítsa uralmi igényeit Magyarországgal szemben. Más kérdés, hogy I. Géza erről mit gondolt. A kapott korona a Szent Korona alsó része, az úgynevezett corona graeca volt. A vele kapcsolatos legkorábbi írott információ egy görög forrásban szerepel. Anichalosi Michael konstantinápolyi pátriárchának az 1160-as évek második feléből származó tudósítása így szól „a

Te jogarod alatt vétesen jegyzékbe Pannónia koronás temploma, a körülötte lévő székvaróssal, hogy a pannon uralkodók királyi koronája a Te hatalmasságnak legyen függvénye”. Ez már az az időszak, amikor Európában először a német-római korona, de hamarosan a magyar korona esetében is elkezdődött

a korona szentté válása.

Mivel I. Istvánt 1083-ban, I. Lászlót pedig 1192-ben szentté avatták, a korona korán relikviává vált.

– Mikor került a görög koronára a felső latin rész?

– E vonatkozásban ahány kutató, annyi vélemény. A felső, pántokból összeálló rész latin betűk, és a latin egyházban tisztelt szentek képei láthatók. Nincs egyetértés abban, hogy a felső rész eredetileg is korona volt-e vagy más céllal, könyvborítónak, esetleg ereklyetartónak készült. Nem tudjuk pontosan azt sem, hogy a két részt mikor illesztették össze. A korabeli képi ábrázolások sajnos nem segítenek. Ahogy a középkorban a személyeket nem ábrázolták egyéniesített módon, úgy sajnos a koronáról sem adtak hiteles rajzot. Hiába a Képes Krónika és a számos figurális ábrázolás, nem szabad azt keresnünk, hogy hol bukkan fel az általunk ismert korona képe. A legkorábbi vélemény szerint az összeillesztés Szent László korában történt, sokan Kálmán időszakára és még többben III. Béla uralkodásának idejére teszik a korona egyetemesítését. A legszélsőséges álláspont szerint a koronát csak a 13. század végén kapcsolták össze.

– Visszavezethető-e a középkorban annak az elgondolásnak a gyökerei, hogy a Szent Korona önmagában is jelképezi a magyar államiságot?

– Magyarországon a korona szentségének első említése 1256-ból származik. E tekintetben szép forrásokhoz állnak rendelkezésünkre; 1309-ben a magyar főpapok azt írják a koronáról, hogy „a magyarok oly nagy tekintélyt tulajdonítottak neki, mintha benne összpontosulna a királyi hatalom”. A király és az egyetlen korona immár elválaszthatatlan egymástól. A koronázással kapcsolatban lassan kialakult az a három feltétel, mely szerint egy király csak akkor uralkodhat jogérvényesen, ha a Szent Koronával koronázták meg, ha Székesfehérvárott történt a koronázás, valamint, ha az esztergomi érsek végezte. Károly Róbertet például

háromszor koronázták meg,

mert első két alkalommal nem felelt meg ezeknek az elveknek, főként mert nem a Szent Korona került a fejére. 1401-ben, amikor a főurak egy csoportja fogságba vetette Zsigmond királyt, a Szent Koronának már akkora ereje volt, hogy a siklósi fogságban lévő Zsigmond helyett egy főrendi csoport a Szent Korona nevében gyakorolta a hatalmat. El is készítették egy pecsétet, amelyen ez állt: „Magyarország szent koronájának pecsétje”. Ekkor a Szent Koronára már mint önálló jogi személyre tekintettek. Ez volt az első lépés a koronatan kialakulása felé, amely szerint a Szent Korona Magyarország állami egységének szimbóluma lett.

Panek Sándor

A Pantocrator zománcképe a corona graeca-n. (Fotó: Nemzeti Múzeum)

I. Géza magyar király képe a corona graeca-n. (Fotó: Nemzeti Múzeum)

A Pantocrator zománcképe a corona latina-n. (Fotó: Nemzeti Múzeum)